

Добры дзень, сябры! Я, Таццяна Старасценка, вітаю кожнага, хто далучыўся да нашай перадачы “Беларусь ад А да Я”. Сёння прысвячаем яе Паставам – гораду, размешчанаму на паўночным захадзе Беларусі. Аддалены ад галоўных магістраляў, горад мае трывалыя сувязі з навакольным светам: існуе шмат дарог і дарожак, па якіх можна патрапіць у Паставы. А яшчэ тут ёсць свая гісторыя. У кожнай вулкі, у лесе кожнага чалавека ды і, зрэшты, у самой назве – Паставы. І разабрацца ва ўсім гэтым нам дапамогуць матэрыялы часопіса “Роднае слова”.

Гучыць музыка. Чытае артыст. У даўнія часы жылі тут два браты – Іван і Пятро. Першы ад нараджэння быў хітры, ліслівы, калі яму што трэба, то з-пад зямлі мог узяць, з рук выхапіць. Такім ужо анёлкам прыкінецца, што проста шкада на яго глядзець, не тое каб просьбу ягоную не выканаць. А Пятро, наадварот, быў працавіты, сумленны, але не вельмі гаваркі, хутчэй – маўклівы. Бацька часта яму гаварыў:

– Прападзеш ты, сынку, з такім норавам. Трэба і табе неяк да жыцця прыладкоўвацца. Не глядзі, што там прыгожа ці не надта, а дабівайся свайго. Ажэнішся, дзеці пойдучы іх жа ты не выцягнеш, перайначвайся. Глядзі, як Іван. Нічога ж амаль не робіць у параўнанні з табой, а мае ў дзясяткі разоў болей. Ён і пражыве лягчэй, і такімі, як ты, камандаваць будзе, бо ўмее. Да любога пана, да любога гаспадара падкоціцца. У каго ж ён толькі такі ўдаўся?

Аднойчы захварэў стары гаспадар і, паклікаўшы да сябе сыноў, прамовіў:

– Зараз мая часіна ад правіцца на той свет, куды пайшла ваша маці-нябожчыца. Даруйце, калі што якое не так было, але я хацеў вам, сыночкі, толькі самага добрага. Дапамагайце адзін аднаму, не фанабэрцеся. Калі ў некага лепей атрымлівацца будзе, то не зайздросціце, а старайцеся, дык і ў вас добра выйдзе. Не сварыцеся. Гэта самае горшае, што можа адбыцца паміж братамі. Некаторыя, праўда, умудраюцца яшчэ і за чубы ды за частаколіны ўхапіцца. Барані вас Бог ад такога.

Гэта былі апошнія словы гаспадара хаціны. А недзе праз тыдзень паселішча даведалася пра навіну – мясцовы пан прызначыў Івана сваім войтам. Сяляне ўзрадаваліся, і толькі Пятро быў незадаволены.

– Нічога я, людзі, гаварыць не буду, неўзабаве самі ва ўсім пераканаецеся.

І сапраўды, з таго самага дня пачалося для вяскоўцаў жахлівае жыццё. Спачатку яшчэ баяўся іх крыху Іван, а потым зразумеў, што цяпер супраць яго ніхто і рота не раскрые, што ён цяпер улада, і давай накручваць. Што заставалася гаротнаму селяніну, акрамя як

падпарадкавацца? Пятро і сам цэлы дзень круціўся з бяргамі. Змарыўся так, што і дыхаць цяжка было, і гэтая стома прывяла да трагічнага выпадку. Хацеў ён наваліць бярвенно на воз, а яно саслізнула і прыціснула – ні крыкнуць, ні паклікаць на дапамогу. Знайшлі Пятра ўжо нежывым.

Засталася ягоная жонка ўдавою, дзеці – сіротамі. Але воіны не звяртаў на гэта ўвагі, ганяў іх на працу, як і астатніх. І аднойчы старэйшы Пятроў хлопец Алеська вырашыў збудаваць млын. Дапамаглі сяляне. Алеська кіраваў, а яны будавалі. І праз нейкі месяц зрабілі млын на рэчцы, якая працякала якраз па ўчастку Пятровай сям’і, а побач утварыліся ставы. Са злосці скрыгатаў зубамі толькі Іван. Аднаго вечара ён пакраўся да млына. Хто яго ведае, чаго ён там хацеў: ці проста паглядзець, ці сапсаваць млын. Як бы там ні было, але знайшлі яго ажно праз два дні ў рацэ.

Алеська сваю сям’ю ў заможную гаспадарку вывёў. З людзьмі жыў дружна, дык неўзабаве і астатнія сталі бліжэй да млына сяліцца, а месца тое назвалі – па ставы. Потым ужо два гэтыя словы злучыліся і атрымалася – Паставы.

Гучыць музыка. Такая легенда існуе пра назву горада. А калі вам, сябры, захочацца наведаць Паставы, то не забывайцеся, што галоўную ролю ў знешніх зносінах горада адтывае паўднёвая шаша, ці, як яе завуць у народзе, “адзінаццацікіламетроўка”. Менавіта такую адлегласць трэба праехаць, каб “выбіцца на бальшак” – міжнародную магістраль Вільня – Полацк. Па ёй з камфортам можна даехаць да іншых гарадоў і вёсак Беларусі і замежжа. “Адзінаццацікіламетроўка” пабудавана ў 70-я гады XX стагоддзя для забеспячэння якаснай дарожнай сувязі са сталіцай і абласнымі цэнтрамі Віцебскам.

Каб патрапіць у Паставы, трэба ў мястэчку Крыжоўкі павярнуць на поўнач пад зараснікі арэшніку, якія навісаюць над дарогай. Але цікаўнаму чалавеку варта было б праехаць паўкіламетра на ўсход у бок вёскі Сарочына, каб пабачыць на свае вочы яшчэ адзін запамінальны краявід, які таксама створаны прыродай у далёкую ледавіковую эпоху. Вялікія сівыя елкі, стромкія абрыў... І там, глыбока ўнізе, чарнавата-блакітная паверхня вады. Гэта возера Сарочынскае, што ўтварылася на месцы прамоіны ў тоўшчы ледавіка, праз якую водныя патокі з вялікай сілай біліся аб мёрзлую зямлю, утвараючы катлавіну. За тысячагоддзі, што прамінулі з таго часу, схілы ўзгоркаў трохі згладзіліся, але і сёння ўражваюць сваёй веліччу.

Гучыць музыка. Але не толькі дзеля Сарочынскага возера варта заехаць у гэтую мясцовасць. Ёсць тут яшчэ адна прыродная цікавасць. На процілеглым ад возера баку дарогі, падняўшыся на ўзгорак, можна ўбачыць яшчэ адзін вадаёмчык. Праўда, возерам яго назваць, напэўна, нельга, бо плошча каля 30 квадратных метраў. Аднак мініяцюрныя памеры

не замінаюць яму мець глыбіню каля 2 метраў. Блізкае суседства двух вадаёмаў, перапад вышыняў паміж якімі складае каля 30 метраў, – гэта вельмі рэдкая з’ява ў прыродным ландшафце.

Падзівіўшыся з фантазій прыроды, можна павярнуць назад на Крыжоўку і адтуль рушыць на Паставы. Дарога больш чым 6 км ідзе прыгожым мяшаным лесам, то падымаючыся на ўзгоркі, то спускаючыся ў лагчыны. Злева на вялікай адлегласці ўздоўж дарогі цягнецца возера Доўжа. Чысты лес, маляўнічыя ягадна-грыбныя мясціны выклікаюць у падарожніка толькі станоўчыя эмоцыі.

Гучыць песня пра цудоўныя краявіды Беларусі.

У эфіры перадача “Беларусь ад А да Я”, прысвечаная беларускаму гораду Паставы. Людзі сяліліся тут здаўна. Самае старажытнае паселішча адносіцца да эпохі неаліту і месціцца на паўночным беразе возера Задзеўскага. Археалагі выявілі там нажы, наканечнікі стрэл, кераміку. Паселішча, першым уладальнікам якога быў Данут Зяновіч, упершыню згадваецца ў літаратурных крыніцах пад 996 годам з назвай Пасаднік. У 1409 годзе прывілеем караля Рэчы Паспалітай Ягайлы вёска Пасаднік была пераведзена ў разрад мястэчак і атрымала назву Паставы, што тлумачыцца знаходжаннем паселішча на берагах ставоў утвораных плацінай ад млына. Да пачатку 18 стагоддзя Паставы належалі магнатаў роду Зяновічаў, потым – Бяганскім. Фундацыяй Станіслава і Ганны Бяганскіх быў пабудаваны кляштар францысканцаў.

Гучыць музыка. Пройдземся па вулачках Паставаў. Першае, што кідаецца ў вочы, -- гэта вялікая колькасць старых дамоў. Зробленыя з чырвонай цэглы, яны добра захаваліся. Па-над горадам пануе неагатычны касцёл Святога Антонія Падуанскага, над галоўным уваходам якога высіцца скульптурная выява Ісуса Хрыста. Храму ўжо больш за 100 гадоў. Ад касцёла накіроўваемся далей у цэнтр. І па дарозе, ля моста, бачым вялікі будынак. Калісьці тут быў вадзяны млын. Мяркуюць, што мураваны будынак узведзены раней за 1866 год, а дагэтуль там размяшчаўся драўляны. І цяпер млын радуе гараджан: праўда, не добрай мукой, а прыгожымі вырабамі народных майстроў. Тут знаходзіцца Дом рамёстваў, які і мае назву “Стары млын”. І вось мы на цэнтральнай плошчы. Увагу адразу ж прыцягваюць прыгожаныя, бы цацачныя, старыя дамы. Гэта рэшткі ўнікальнага ансамбля з жылой і прамысловай забудовы ў стылі барока. Месціліся тут гандлёвыя рады, прыходскі касцёл, уніяцкая царква, школа, кавярня, дзве гасцініцы, заезныя дамы, суд, будынкі лячэбніцы і канцылярыі, жылыя дамы рамеснікаў. У адным з такіх дамоў знаходзіцца мясцовы краязнаўчы музей. На плошчы размясцілася і Свята-Міхайлаўская царква. Менавіта пра Паставы – у вершы беларускага паэта-песенніка Аркадзя Нафрановіча.

Гучыць музыка. Чытае артыст.

Мой горад, Богам ты абраны
І светлы, як прыход вясны!
Таму тут можна позна й рана
Пачуць нябесныя званы.
Я зараніцаў рады ззянню,
Раскошным дыванам травы
І мірнаму суіснаванню
Касцёла і маёй царквы.
Душой з мінуўшчынаю зліты
Стаю ля Мядзелкі-ракі.
І рэхам гулкім, басавітым
Мне адгукаюцца вякі...

Гучыць музыка. Да нашых дзён у Паставах захаваўся і палац Тызенгаўза. Як сведчыць гісторыя, у 18 стагоддзі Паставы перайшлі ва ўладанне знакамітага роду Тызенгаўзаў, сярод якіх вылучаюцца постаці Антонія, Канстанціна і Рэйнальда. Антоній Тызенгаўз, падскарбій Вялікага Княства Літоўскага, сваёй дзейнасцю зрабіў Паставы адным з найпрыгажэйшых мястэчак Віленшчыны. Пры ім пабудаваны архітэктурны ансамбль цэнтральнай часткі горада. Канстанцін Тызенгаўз ператварыў Паставы ў культурны цэнтр, адкрыўшы ў сваім палацы багаты арніталагічны музей і карцінную галерэю. Рэйнальд Тызенгаўз вядомы сваімі педагогічнымі працамі.

Ёсць у Паставах, так бы мовіць, эксклюзіў. Беларускае паселішча, размешчанае за шмат соцень кіламетраў ад прызнаных цэнтраў заходнееўрапейскай культуры, валодала калісьці такой раскошай, як... палатно геніяльнага Леанарда да Вінчы “Выратавальнік свету”. А яшчэ – з паўтары сотні гадоў таму – “жылі” тут творы вядомых майстроў пэндзля фламандскай, нямецкай, галандскай, французскай, італьянскай школ эпохі Адраджэння. Дзякуючы мясцоваму магнату, знаўцу мастацтваў, мецэнату і навукоўцу-архітэктору Канстанціну Тызенгаўзу ў Паставах была створана карцінная галерэя, у якой размяшчалася больш за 600 экспанатаў. Трэба заўважыць, што ў мастацтвазнаўцаў неаднойчы ўзнікалі сумненні наконт таго, арыгіналы ці таленавіта зробленыя копіі дэманстраваліся падчас пастаўскіх выстаў. Большасць прыходзілі да высновы, што карціны сапраўды належалі пэндзлю славутых жывапісцаў. “Спрацоўваў” і той факт, што Канстанцін Тызенгаўз прымаў удзел у вайне 1812 года. Будучы ў Еўропе, гэты багаты і дасведчаны ў мастацтве чалавек меў магчымасць набываць не копіі, а сапраўдныя жывапісныя палотны.

Гучыць музыка. З Пастаўшчынай звязаны жыццё і дзейнасць многіх славутых людзей нашай зямлі, якія ўнеслі і ўносяць значны ўклад у развіццё яе матэрыяльнай і духоўнай культуры. У Паставах нарадзіўся, атрымаў пачатковую адукацыю і пэўны час працаваў лекарам вядомы грамадскі дзеяч, вучоны Юзаф Кавальскі. Пасля абароны доктарскай

дысэртацыі ў 1908 годзе малады ўрач пераехаў на працу ў Каўнас, дзе пазнаёміўся з прадстаўніцай славутага роду Вагнераў Каралінай, якая неўзабаве стала яго жонкай. Сярод шматлікіх сяброў сям’і Кавальскіх быў паэт Адам Міцкевіч. Міцкевіч пазнаёміўся з Марыляй Верашчакай, якую горача пакахаў, але тая стала жонкай іншага. У гэты складаны перыяд жыцця Адам Міцкевіч знайшоў падтрымку з боку жонкі свайго сябра – Караліны Кавальскай. І паэт падкрэслена цёпла ставіўся да яе, выказваючы ёй удзячнасць. Гэтая акалічнасць выклікала ў гордага Юзафа Кавальскага падазрэнні і рэўнасць. Справа дайшла да дуэлі, аднак сябрам дуэлянтаў непаразуменне ўдалося ўладкаваць. Мужчыны памірыліся і на ўсё жыццё захавалі сяброўства і добразычлівыя адносіны. А гэты выпадак навеяў Адаму Міцкевічу тэму верша “Вяртанне бацькі”.

Гучыць музыка. Пра Паставы можна гаварыць доўга. А лепей прыехаць сюды, у гэты дзівосны і непаўторны куток Беларусі.

Чытае артыст.

Як закончыце важныя справы

І ўжо час адпачынку жаданы настаў,

Прыязджайце да нас, у Паставы,

Хто калісьці ў нас быў, хто яшчэ не быў,

Прыязджайце да нас!

Пачастуем сялянскаю стравай

І гарбатаю з зёлак купальскіх і траў,

Прыязджайце да нас, у Паставы,

Хто калісьці ў нас быў, хто яшчэ не быў,

Прыязджайце да нас!

Нашы песні – зямлі роднай слава

Пра усё, што народ наш ствараў,

Прыязджайце да нас, у Паставы,

Хто калісьці ў нас быў, хто яшчэ не быў,

Прыязджайце да нас!

Гучыць музыка. Наша перадача “Беларусь ад А да Я”, прысвечаная Паставам, заканчваецца. Яна была падрыхтавана па матэрыялах часопіса “Роднае слова”. Прагучалі ўрыўкі з вершаў Ніны Захарэвіч і Аркадзя Нафрановіча. Я, Таццяна Старасценка, развітваюся з вамі да новых сустрэч у эфіры.